

G. Čremošnik:

Jurčičev »Ivan Erazem Tatenbah«.

O tem Jurčičevem romanu je pisal dr. Josip Vošnjak v Jurčičevi številki „Slovana“ (1911, št. 10), da je Jurčič zajel snov zanj iz Puffove razprave „Beiträge zur Kenntniss des Verschwörungs-Prozesses der Grafen Tattenbach, Zriny, Frangipani u. s. w. im Jahre 1670“ (priobčene v „Marburger Taschenbuch“ III, 1859). Dr. J. Lokar je v „Slovanu“ (1912, str. 107) pokazal, kako očitno je uporabljal Jurčič omenjen Puffov spis. Začetek te Lokarjeve razprave dela — gotovo proti volji pisatelja — vtis, da je Lokar sam našel stik med Puffom in med Jurčičem, na katerega je upozoril že Vošnjak. V Lokarjevi razpravi čitamo stavek: „Ta članek (namreč Puffov) je zbudil v Jurčiču misel, obdelati omenjeno zaroto v obliki povesti in romana“. Sicer bi ne bilo nič čudnega in nenavadnega, če bi kak zgodovinski članek zbudil v romanopiscu misel, obdelati dotično snov v romanu, toda postanek Jurčičevega „Ivana Erazma Tatenbaha“ ima nekoliko širše ozadje. Inicijativa za njegov roman leži v času in razmerah, v katerih je živel Jurčič neposredno pred postankom romana. Pri spisovanju romana pa mu najbrž ni bil samo Puffov članek za podlago, ampak tudi roman Fr. Izidorja Proschka „Erasmus Tattenbach“.

Oglejmo si najprej prvo točko, čas in Jurčičeve razmere, v katerih je živel pred postankom romana!

Leta 1870. je pomagal Jurčič urejevati v Mariboru „Slovenski narod“. Iz Maribora so ga poklicali v Sisek, kjer je urejeval hrvaški list „Zatočnik“ in nemški „Südslavische Korrespondenz“. V Sisku je ostal do majnika 1871. Od 24. majnika 1871 je zopet urednik „Slov. naroda“, s katerim se je kmalu nato preselil v Ljubljano in v njem je l. 1873. priobčil svoj roman „Ivan Erazem Tatenbah“ kot podlistek.

Ravno zadnji čas Jurčičevega bivanja na Hrvaškem so praznovali Hrvati žalostno 200letnico. L. 1871. je namreč preteklo 200 let, odkar sta izginili iz hrvaške zgodovine najbolj vplivni rodbini: Zrinjski in Frankopani. Močen pritisk dunajske vlade in nezadovoljstvo vsled sramotnega miru po St. Gotthardtski zmagi (1664) sta povzročila na Ogrskem in Hrvaškem nezadovoljnost med plemeni, ki je dosegla svoj vrhunec v znanih dogodkih l. 1683. Že

pred letom 1670. so skovali plemenitaši zaroto; voditelji so bili ban Peter Zrinjski, Franjo Frankopan in Nadasdy. Pridobili so več manjšega plemstva na Ogrskem in grofa Tattenbacha, ki ga je privedla k zaroti le osebna častihlepnost. Zarotniki so se pogajali celo s Carigradom, kakor pozneje leta 1683., toda vlada je zaroto še pravočasno odkrila in udušila. Voditelji so bili kruto kaznovani: Nadasdy je bil obglavljen na Dunaju, Zrinjski in Frankopan v Dunajskem novem mestu (1671), Tattenbach pa v Gradcu. Ta dvestoletnica je vzbujala v prizadetih narodih različna čustva. Najhujše je kazen zadela Hrvate, ker so bili Zrinjski in Frankopani vplivni in najbolj odlični zastopniki hrvaškega fevdalizma nasproti absolutističnim težnjam dunajskega dvora in vedno najboljši junaki v borbi proti Turkom. Ni torej čudno, da so slavili Hrvati dvestoletnico po vsej deželi. Takratni vodilni beletristični list Hrvatov, „Vienac“, je posvetil 17. številko letnika 1871. (29. aprila) spominu nesrečnih zarotnikov. Priobčene so v tej številki dve pesmi Franje Frankopana, eno je uglasbil Iv. pl. Zajc. Katarino Zrinjsko, ki je bila spiritus agens zarote, slavita v dveh sestavkih Zahar in Smičklas. Nekak odmev teh žalostnih spominov je delo Fr. Račkega „Acta coniurationis bani Petri a Zrinio et com. Fran. Frangipani“ (l. 1873).

Da je Jurčič poznal to dvestoletnico, je že z ozirom na njegov poklic in na njegovo Zbiyanje na Hrvaškem gotovo. Razen tega omenja v svojem romanu Frankopanove hrvaške pesmi in odlomek slovenske veseloigre, ki jih je izdal Kostrenčič l. 1871., torej tudi k 200letnici. Vzrok Jurčičevega romana torej ni bil Puffov zgodovinski članek, ampak omenjena dvestoletnica. Tudi njegov roman spada k spominski literaturi teh dogodkov.

Pri prvi točki smo omenili polje, ki ga mora upoštevati tudi literarni historik, pri drugi — pri vprašanju razmerja med Jurčičevim in Proschkovim romanom — pa se giblremo na neplodnem in neprijetnem polju, ki spada v področje literarne policije. Med Proschkovim in Jurčičevim romanom namreč najdemo take sličnosti, da skoraj moramo sklepati, da je Jurčič poznal Proschkov roman in da je vzel iz njega marsikatero potezo.

Fr. Izidor Proschko (1816—1891), rojen v Vyšebrodu na Češkem, je študiral v Pragi in služboval pri policiji v Lincu, v Gradcu in na Dunaju. Spisal je celo vrsto romanov; njih naslovi in njegov življenjepis najdeš samo v „Wurzbach, Biogr. Lexikon“ (knj. 24), v literarni zgodovini ga iščeš zaman. Njegov roman „Erasmus Tat-

tenbach“ je izšel 1870 v Gradcu, torej tudi k dvestoletnici. Odlikuje se po svojem moraliziranju in solzavosti, tako da si skoraj težko mislimo, da bi bil Jurčič roman prečital.

Raziskovanje je težko, ker je Jurčič spisoval svoj roman nedvomno na podlagi Puffa, enako pa tudi Proschko, ki omenja v predgovoru Puffov članek kot vir poleg nekaterih drugih. Če se torej Jurčič in Proschko vjemata v kaki točki, moramo najprej pogledati, če nista oba isto črpala iz Puffa. Porabimo lahko točke, v katerih se Jurčič in Proschko vjemata in ki manjkajo pri Puffu. V resnici najdemo nekaj takih soglasij.

Jurčič nam opisuje značaj Ribljev sledeče: „Obraz njegov je kazal umnega človeka, in pri prilikah, kakor ga nahajamo tu, je bil celo lep, dasi je bilo sicer opazovati na njem nekoliko znamenj nezaupne lokavosti, ki ga na prvi pogled ni prikupovala, baš tudi nasprotno nezaupanje budeča“ (str. 146). Razvoj celokupnega dejanja pa ne zahteva, da bi moral biti Ribelj „nezaupno lokav“. Da je pozneje izdal svojega gospodarja vsled maščevanja, bi lahko razumeli tudi pri drugačnem značaju. Pri Proschku pa je Riebl prebrisanec prve vrste in Tattenbach ga vzame samo vsled njegove prebrisanosti v službo.

Druga taka sličnost med obema romanoma je poglavje o čarovnici pri Turnišču na Ptujskem polju. Puff omenja dva dogodka: „Als ihm eine Zigeunerin im Raabtale prophezeit und ihn vor dem Fürstenstuhle und dem Schaffote gewarnt haben soll“, in na drugem mestu: „Charakteristisch für den Geist jener Zeit ist ein strenger Auftrag, jene Erzzauberin bei Thurnisch am Pettauerfelde aufzusuchen, welche den Tattenbach von seiner schweren Krankheit heilte und ihm dann boshafte Ratschläge erteilte.“ Ko bi bil Jurčič pisal samo na podlagi Puffa, bi rekli, da je združil obe mesti v eno, in sicer, da je vzel iz prvega vsebino prorokovanja, ki se glasi pri njem: „Visoko kakor kralji in cesarji ali pa nizko kot tatovi in lupenčnici“ (175), iz drugega pa osebo in kraj. Toda celo Jurčičevo poglavje o čarovnici se v bistvu tako strinja s Proschkovim, da si ne moremo misliti, da bi bil Jurčič v tem slučaju samostojen. Opis koč je pri obeh skoraj enak; celo čarovničino mačko najdemo v obeh. Najbolj očitno in presenetljivo pa je soglašanje pri Jurčiču in Proschku v tem, da je pri obeh čarovnica podkupljena od strani zarotnikov, da s svojim prorokovanjem priveže Tattenbacha še bolj k zaroti. Pri Proschku podkupi čarovnico Katarina Zrinjska, pri Jurčiču pa zarotnika Vukovački in Kaldi. Pri Puffu o tem ni niti govora,

da bi bila čarovnica podkupljena, niti ciganka, ki ga svari, niti čarovnica v Turnišču.

Enako slična, kakor v poglavju o čarovnici na Ptujskem polju, sta si Jurčič in Proschko v poglavju, kjer opisujeta srečanje Tattenbachove žene s Katarno Zrinjsko, o katerem Puff ne omenja ničesar. V Proschkovem romanu ima to poglavje misel in je upravičeno kot stopnja v dramatičnem stopnjevanju; pri Jurčiču pa je za nadaljni razvoj dejanja brez pomena, torej toliko manj verjetno, da bi ga bil iznašel sam.

Popolno soglasje vlada med Jurčičevim sedmim poglavjem in Proschkom. Tattenbachova žena sluti, da se zbirajo oblaki nad glavo njenega moža in ga skuša pregovoriti, naj ne občuje več s sumljivimi ljudmi. Sličnost gre tako daleč, da najdemo celo menjavo nagovora pri obeh. Pri Proschku se Tattenbach in žena navadno vikata, v teku pogovora pa, ko prosi Tattenbach ženo oproščenja za svoje trde besede, rabi nežno „ti“. Pri Jurčiču pa je ravno narobe: navadno se tikata, ko pa postane Tattenbach razdražen, rabi „Vi“ in ženo s tem še bolj razžalosti. Konec pogovora je pri obeh različen.

Podobna sta si Jurčič in Proschko tudi v opisovanju gostije, ki jo priredi Tattenbach zarotnikom. Puff jo sicer tudi omenja in Jurčič mu sledi v datumu in kraju, toda opis sam spominja pri Jurčiču le premočno na opis pri Proschku.

Iz navedenih točk smemo sklepati, da je Jurčič poznal Proschkov roman, predno je pisal svojega. Pri spisovanju pa se je naslanjal na Puffa in prevzel iz Proschka samo najbolj dramatična poglavja, ki so mu ostala v spominu, ter jih predelal precej po svoje.

Da je imel tedanji čas nekoliko ohlapna naziranja glede na literarno imetje, nam kaže slučaj Stritarjevega »Gospoda Mirodolskega«. Tudi Jurčiča so že dolžili plagijatovstva, in naš slučaj ga ne more spraviti v boljšo luč, čeprav se ne more trditi, da bi bil njegov »Ivan Erazem Tattenbah« plagijat v prvem pomenu besede; zakaj snov je predelana precej samostojno in dejanje ima čisto drugačno ozadje kakor pri Proschku.

venstvo: Ja ste oba malo oplagiatili - Jurčiča je i sovsem naslov - Stritarja pa tako malo pomeni v in domovina je rešena!

